

HET V OLKS BELA NG

LIBERAAL VLAAMS TIJDSCHRIFT
WWW.HETVOLKSBELANG.BE

Nr 6 • juni 2025
Jaargang 145 • maandblad

In dit nummer:

EDITORIAAL

Amerikaans fascisme? / 2

OPINIE

Einde van de globalisering? / 3

LIBERAS

Het pamflet van Vanderpoorten / 4

LVV

Pleidooi voor een complexloos
liberalisme / 6

SAMENLEVING

Man en vrouw juridisch gelijk / 8

BUITENLAND

De heropbouw van Germania? / 10

ONDER VRIENDEN

Het Willemsfonds / 12

liberaalvlaamsverbond

Van alle tijden

In een tijd dat er twijfels rijzen over het voortbestaan van het liberalisme, is het ook eens goed terug te grijpen naar het verleden. Dat het niet goed gaat met het liberalisme in Vlaanderen, is een open deur intrappen. De laatste desastreuze peiling was een nooit gezien dieptepunt. Steeds meer militanten vragen zich openlijk af of het liberalisme nog wel een toekomst heeft, een vraag die blijkbaar 89 jaar geleden ook al op de lippen van **Arthur Vanderpoorten** (1884-1945) lag. In 1936 publiceerde het Liberaal Vlaams Verbond (LVV) een politiek pamflet van Arthur Vanderpoorten met de ronkende titel 'Heeft het liberalisme uitgediend?'. Bijna 90 jaar later lijken titel en inhoud weer brandend actueel. "Dictators en alleenheersers zijn een bedreiging voor het politieke liberalisme, tolbarrières en geleide economie zijn een bedreiging voor het economische liberalisme", schrijft hij. Kan het nog actueler? (foto's ©Liberas)

Lees meer blz. 4 en 5.

Voorwoord door Bert Cornelis

“*In een sterke democratie zouden autoritaire figuren geen kans mogen krijgen. Er is het feit dat meer en meer Amerikanen dit inzien en de tegenbeweging groeit.*”

Amerikaans fascisme?

De kritiek op de bizarre Amerikaanse president Donald Trump was massaal te horen tijdens talrijke manifestaties in de Verenigde Staten, in liefst 2000 plaatsen, met meer dan vijf miljoen opstandelingen tegen het beleid van Trump. Het werd één van de grootste protestacties in de geschiedenis van de VS. Aanleiding was de groeiende kritiek op zijn “erbarmelijk en onmenselijk” migratiebeleid (de migratiedienst ‘ICE’ werd tijdens de protesten gelijkgesteld met de Duitse nazipolitie de ‘Gestapo’). Na de aanzwellende internationale verontwaardiging over de strapatsen van Trump, begint ook de gewone Amerikaan het erg op zijn zenuwen te krijgen. “Trump gedraagt zich in diens ogen als een “King”, een “zonnekoning”, en van vorstelijke dynastieën moet die Amerikaan nu eenmaal niets hebben. Wie had gedacht dat het oerland van de democratie in zo’n ellendig straatje zou terechtkomen?

Tijdens de manifestaties aan de ingang van het buitenverblijf van Trump, Mar-a-Lago, werd zelfs de slogan “No Fascist USA” geroepen, “wij willen geen fascistisch Amerika”. En daarmee was meteen de link gelegd tussen Trump en de extreemrechtse stroming uit de jaren dertig die onder meer door figuren als Adolf Hitler en Benito Mussolini in de praktijk werden gebracht. Bekende Amerikaanse politici als Bernie Sanders, de Californische gouverneur Gavin Newsom, Kamala Harris en Al Gore maakten ook de verbinding tussen Trump en het fascisme. Bewuste discriminatie van minderheden, het buitenspel zetten van het parlement, het negeren van de scheiding der machten en de wetten, het beknotten van de vrije meningsuiting, het verdraaien van de waarheid, bewust creëren van chaos, het bekritisieren van de pers, de aanvallen op de intellectuele elite en de universiteiten, het zijn labels

die je perfect op een autoritair regime kan plakken.

Framing

Zijn die toch wel zware woorden als ‘dictator’, ‘machthebber’ en nu ook ‘fascist’ terecht als het over Donald Trump gaat? In het Radio-1-programma ‘De wereld van Sofie’ (17 juni), gepresenteerd door Sofie Lemaire, werd deze intrigerende vraag aan historici en politicologen voorgelegd. Amerikakenner Bart Kerremans (KU Leuven) zegt dat er vooral in academische kringen grote bezorgdheid is over de mate waarin het vrij uiten van je mening nadelige gevolgen kan hebben. Bij minder opgeleide Amerikanen ziet Kerremans dan weer een zekere sympathie voor het kordate beleid van Trump. Historicus-emeritus Bruno De Wever (RU Gent) wijst op dezelfde aantrekkingskracht van het fascisme in de jaren dertig waar figuren als Adolf Hitler de Duitsers de hemel op aarde beloofden, maar de aangekondigde nieuwe lente een dramatische winter werd. De misleiding van het volk is dan ook een belangrijk kenmerk van fascistische regimes. Toch kan De Wever zich niet ontdoen van de indruk van een stuk ‘framing’ in het geval van Trump. Het fascisme dat door tegenstrevers als een politiek instrument wordt gebruikt om

Trump onderuit te halen. Dat de Amerikaanse samenleving door een fascistisch regime zou geleid worden, klopt helemaal niet, als men ten minste de term ‘fascisme’ hanteert zoals in de jaren dertig. Herformuleert men de term tot iets met meer hedendaagse kenmerken, zoals een politieke ideologie met een kern van doorgedreven nationalisme, leiderschap, antiparlementarisme en antipolitiek, populisme, de drang naar de wedergeboorte van een sterke natie, dan komt men natuurlijk dicht bij wat er met Trump in de VS aan de hand is.

Democratie bewaken

Toch kan men niet rond de vraag waarom dergelijke figuren bij de bevolking toch een kans krijgen om de macht te grijpen. Dan komt men onvermijdelijk bij de verantwoordelijkheid terecht van hun voorgangers die de democratische rechten niet op een ordentelijke manier hebben bewaakt en zodoende ruimte hebben gecreëerd voor malafide randfiguren die dan de macht kunnen grijpen. Democratie moet zichzelf bewaken, en af en toe zichzelf heruitvinden, voldoende beschermende mechanismen inbouwen om vreemde figuren uit het spel te houden. Tevens hebben democratische beleidsvoerders de plicht om

de problemen aan te pakken. Sociale ongelijkheid, angst voor toenemende migratie, de overgedigitaliseerde wereld, economische en internationale onzekerheid, de kloof tussen de burger en het beleid, politici die vooral zichzelf belangrijk vinden, het zijn elementen die autoritair optreden aantrekkelijk maken. In een sterke democratie zouden autoritaire figuren geen kans mogen krijgen. Er is het feit dat meer en meer Amerikanen dit inzien en de tegenbeweging groeit. Al die betogingen zouden wel eens tot een kantelmoment in de VS kunnen uitgroeien.

Einde van de globalisering?

Nu D. Trump het nodig vond – zonder dat daar zelfs nood of aanleiding toe was – terug te grijpen naar remedies die in het verleden zonneklaar hebben aangetoond dat ze niet (kunnen) werken, vragen velen zich af of dit meteen ook het einde betekent van de mondialisering (of globalisering) van de economische activiteit ?

Mark Bienstman

mbienstman@hotmail.com

Na WOII hebben de verschillende landen (en dit via verschillende methodes) geprobeerd de wereldhandel meer vrij te maken: dus géén tolbarrières, maar ook zo weinig mogelijk andere (vooral administratieve, gezondheidsvoorschriften) belemmeringen die een vlotte en vrije handel tussen landen bemoeilijkten. Mondiaal was er de WTO en GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) dicht bij ons de EEG en EGKS, later omgevormd tot de EU, en nog vele andere multilaterale akkoorden tussen diverse regio's in de wereld. Hoewel dit soms met veel horten en stoten gepaard ging, mogen we toch algemeen stellen dat dit een groot succes is geweest. Een fenomenale toename van de wereldhandel, een boost voor heel wat economieën in groeielanden en globaal ook wel een gestegen welvaart.

Schaduwkanten

Maar er waren natuurlijk ook schaduwkanten. Louter economisch was er de enorme logistieke kwetsbaarheid: vermits heel wat producten pas afgewerkt geraakten als er uit verschillende landen (tijdig) onderdelen werden aangevoerd, veroorzaakte de minste hapering (denken we maar aan de "opstoppingen" in het Suezkanaal, de piraterij aan de Hoorn van Afrika, ...) een verstoring van de ketting. De Groenen zullen vooral wijzen op de enorme vervuiling die gepaard gaat met de consumptie van goederen in één land, die soms van duizenden kilometers ver worden aangevoerd vanuit andere continenten. Sociaal werd er ook (een soms heel zware) prijs betaald: hele industrieën (die vooral arbeidsintensief waren) werden

overgeplaatst naar lage loonlanden. Maar het grootste manco aan heel deze globalisering, was dat er géén fair belastingsysteem was. Alle producenten gingen op zoek naar de landen met de laagste lonen, maar ook met de laagste fiscaliteit. Landen werden tegen elkaar uitgespeeld: investeringen zouden er pas komen, als het bedrijf kon genieten van allerlei (vooral fiscale) voordelen. Dit opbod leidde tot een "race to the bottom", waar alleen de aandeelhouders van deze producenten beter van werden. Die grote bedrijven wilden wel profiteren van de infrastructuur van het "gastland", wilden wel gebruik maken van geschoold personeel en andere sociale en juridische voordelen, maar wilden niet bijdragen in het financieren (o.m. via het betalen van een faire belasting op de gecreëerde meerwaarde in het gastland) van al die faciliteiten.

Auto-industrie

Nemen we gewoon (bij wijze van voorbeeld) de auto-industrie. Tot begin jaren 60 was Detroit (en bij uitbreiding heel de staat Michigan) hét auto-centrum van de wereld. Toen de loonkost te hoog werd (en de productiviteit ondermaats), verhuisden bijv. Ford naar Genk en General Motors naar Antwerpen. Een deel van hun productie kwam o.m. naar ons land. Toen ook hier de kosten weer te hoog werden, gingen de fabrieken genadeloos dicht. De Belgische (en Vlaamse) overheid mocht voor de sociale gevolgen opdraaien (kosten voor werkloosheid, omscholing, aantrekken van nieuwe investeerders ...). Iets wat in de USA quasi niet bestond. Vandaar dat deze "verliezers" van de globalisering voor Trump

een dankbaar alibi waren om zijn beleid van tolheffingen door te duwen.

Profitariaat

Dus als Trump de negatieve gevolgen van de globalisering (ten gronde) wil aanpakken, moet hij niet beginnen met tolheffingen, maar pleiten op mondiaal niveau voor het correct betalen van belastingen door de bedrijven die hun activiteiten "verschuiven" naar lage loon/belasting landen. Hoewel op het niveau van de OESO men daar probeert een begin van te maken, heeft Trump ook hier weer al een schot voor de boeg gegeven: landen die dat aandurven, komen ook op een zwarte lijst (in het Witte Huis). Niet de globalisering is het probleem, maar het profitariaat van de grote ondernemingen die wel overal de lusten, maar vooral niet de lasten, van hun (tijdelijke) aanwezigheid willen opstrijken. Maar dat willen Trump en zijn miljardairsvrienden niet horen of zien.

Hoe een LVV-pamflet uit 1936 van Arthur Vanderpoorten plots weer actueel is

“Heeft het liberalisme uitgediend?”

In 1936 publiceert het Liberaal Vlaams Verbond (LVV) een politiek pamflet van Arthur Vanderpoorten met de ronkende titel ‘Heeft het liberalisme uitgediend?’. Een exemplaar hiervan wordt bewaard in Liberas. Bijna 90 jaar later lijken titel en inhoud weer brandend actueel.

Kris De Beule
Liberas

Dat het niet goed gaat met het liberalisme in Vlaanderen, is een open deur intrappen. De laatste desastreuze peiling was een nooit gezien dieptepunt. Steeds meer militanten vragen zich openlijk af of het liberalisme nog wel een toekomst heeft, een vraag die blijkbaar 89 jaar geleden ook al op de lippen van Arthur Vanderpoorten lag.

Boegbeeld

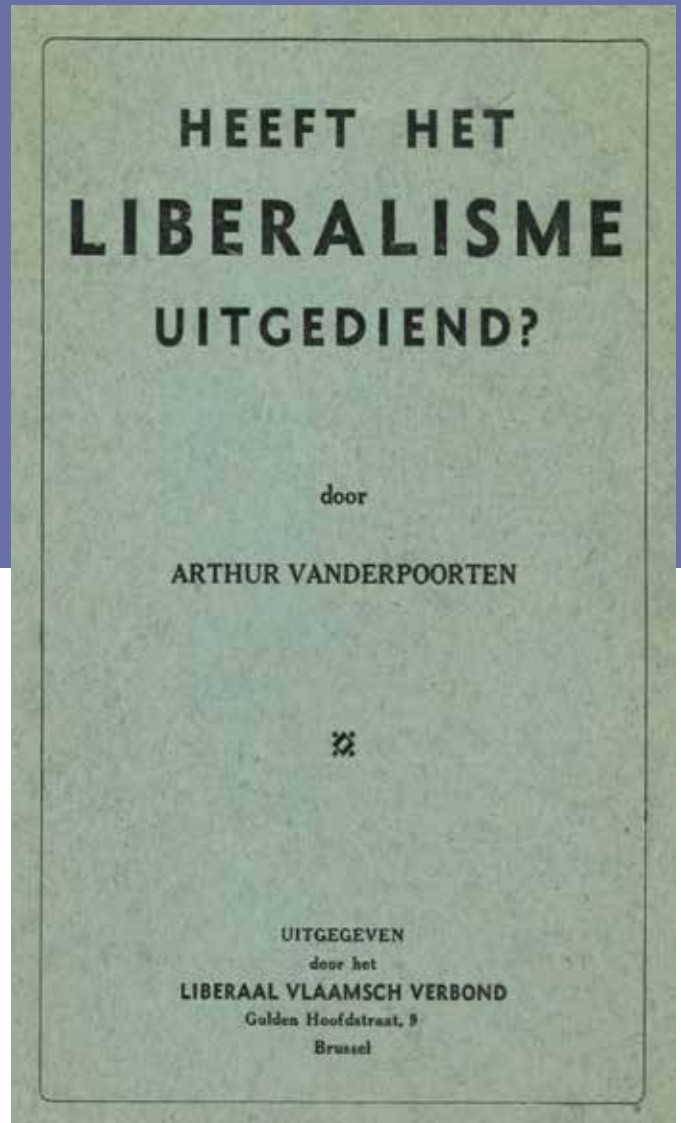
Arthur Vanderpoorten (1884-1945) is tussen de twee Wereldoorlogen een van de voornaamste boegbeelden van het liberalisme in ons land. Hij is enkele jaren voorzitter van het LVV (1923-1926) en bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog minister van Binnenlandse Zaken. Anders dan sommige van zijn collega-ministers vlucht hij niet naar Londen maar blijft hij op het Europese vasteland. Hij biedt hulp aan landgenoten die naar Engeland wilden ontsnappen, wordt om die reden gearresteerd en gedeporteerd, en overlijdt in het Duitse concentratiekamp Bergen-Belsen op 3 april 1945, luttele dagen vòòr de bevrijding van het kamp. Hij is de vader van de latere LVV-voorzitter en minister Herman Vanderpoorten, en ook de grootvader van de oud-ministers Marleen Vanderpoorten en Patrick Dewael.

Ideologische waakhond

Vanderpoorten schrijft zijn pamflet ‘Heeft het liberalisme uitgediend?’ aan de vooravond van de parlements-verkiezingen van 1936. Het is een tijd die verrassend veel gelijkenissen vertoont met vandaag. De wereldvrede wordt bedreigd, er is een algemeen gevoel van onbehagen tegenover de politiek, en extremistische partijen winnen aan populariteit. In een dergelijk antipolitiek klimaat kruipt Vanderpoorten in zijn pen. Met zijn tekst sluit hij ook aan bij de internationale bezorgdheid over de toekomst van het liberalisme n.a.v. de opkomst van diverse totalitaire regimes in Europa, een bezorgdheid die ook twee jaar later (1938) geuit wordt op het colloquium Walter Lippmann te Parijs. Wat Vanderpoorten doet is ook vergelijkbaar met wat het LVV vandaag nog steeds doet, namelijk als een soort ideologische waakhond nadenken over de toekomst van het liberalisme. Wie de tekst leest, ontdekt enkele opvallende raakvlakken met de

huidige politieke situatie. Toch moeten we voorzichtig blijven. Zijn woorden – nog in de oude spelling – lezen uiteraard niet alsof ze gisteren geschreven zijn. Het blijft een tekst van bijna 90 jaar oud met ideeën die men niet zonder kritisch nadenken naar vandaag mag overhevelen.

Veel indruk maakt zijn pamflet trouwens niet, want de liberalen blijven ook na de verkiezingen van 1936 merkkelijk kleiner dan het Katholieke Blok en de Belgische Werklieden Partij en verliezen zelfs een Kamerzetel. Enkel de extreme partijen VNV, Rex en KPB winnen zetels. Vanderpoorten zelf wordt vanaf 1936 wel senator.

Les in liberalisme

Vanderpoorten steekt in zijn pamflet meteen van wal met een lesje politieke theorie: "Wat is liberalisme?". Voor hem is het liberalisme duidelijk meer dan een politieke ideologie, het is een levensvisie, een "façon de vivre". Het liberalisme is zo oud als de mensheid, en die roep om vrijheid zit in de genen van elke mens verscholen.

Maar tegelijk stelt Vanderpoorten vast dat die vrijheid ernstig wordt bedreigd. En hij ziet hier zowel een politieke als een economische oorzaak. Dictators en alleenheersers zijn een bedreiging voor het politieke liberalisme, tolbarrières en geleide economie zijn een bedreiging voor het economische liberalisme.

Kan het nog actueler?

Vanderpoorten stelt zich best wel radicaal op, onder meer wanneer hij de rol van de overheid bespreekt. De Staat moet volgens hem enkele basistaken (openbare orde, onderwijs) vervullen en voor de rest alles maar op zijn beloop laten. Wanneer hij het economisch liberalisme bespreekt, staat er geen rem meer om zijn strijdlust. Hij trekt van leer tegen het 'Plan van de Arbeid' van de socialistische leider Hendrik De Man. Dat plan – voor de socialisten de inzet van de verkiezingen van 1936 – is bedoeld om de Belgische economie uit het moeras te trekken door nationalisering van een aantal cruciale sectoren. Maar voor echte liberalen kan hiervan geen sprake zijn. Enkel meer vrijhandel kan tot meer welvaart en vrede leiden.

Geloof in zichzelf

Maar welke houding moeten de liberalen in

“*Het liberalisme is zo oud als de mensheid, en zal nooit verdwijnen zolang er mensen zijn.*”

dit ganse verhaal aannemen? Hoe moet een liberaal zijn tegenstanders van antwoord dienen? Vooreerst stelt Vanderpoorten dat liberalen altijd – hoe slecht het ook gaat – moeten blijven geloven in zichzelf. Misschien is dat één van de eerste dingen die we uit dit pamflet kunnen onthouden? Het geloof in eigen kunnen en in de kracht van de liberale ideologie is nu helaas bij velen zoek. Vanderpoorten ziet het scepticisme, dat ook vandaag in liberale kringen vaak de kop opsteekt, als een slopende vijand van het liberale gedachtengoed.

Ook stelt hij dat de liberale boodschap helder en duidelijk moet zijn, en wellicht is ook deze stelling nog steeds actueel. Liberalen moeten een "bondig en verstaanbaar antwoord bieden op de politieke en economische toestand". Anno 2025 zouden we dit kunnen vertalen als: liberalen spreken best met één stem, eensgezind, luid en duidelijk, en met een klare boodschap die voor iedereen begrijpelijk is. Anders gezegd, als het liberale verhaal op een duidelijke én op een eensgezinde wijze wordt

Affiche van de herdenking van Arthur Vanderpoorten in 1945 te Lier.

verkondigd, is het liberalisme zeker nog niet uitgediend, integendeel, dan kan de liberale ideologie een pasklaar antwoord zijn op het politieke en economische pessimisme dat vandaag de kop opsteekt.

Pamflet digitaal beschikbaar

Een exemplaar van het pamflet 'Heeft het liberalisme uitgediend?' wordt bewaard in het Gentse Liberas, voorheen het Liberaal Archief, en sinds 1982 de bewaarplaats bij uitstek voor het liberaal erfgoed uit Vlaanderen en Brussel. Liberas bewaart onder meer bijna 75.000 politieke en liberaal geïnspireerde boeken, brochures en pamfletten. De catalogus van deze boekencollectie is te raadplegen op www.liberas.eu. De boeken kan men niet ontlenuen, maar kunnen fysiek geraadpleegd worden in de leeszaal. Een aantal van deze publicaties kunnen op vraag gedigitaliseerd worden, zodat de geïnteresseerde lezer zich niet naar Gent hoeft te verplaatsen. Ook dit pamflet 'Heeft het liberalisme uitgediend?' is digitaal beschikbaar op de website. Tik de titel in de zoekbalk en u vindt het. En wie weet, misschien werkt de tekst ook voor u inspirerend?

Arthur Vanderpoorten.

Wie was Arthur Vanderpoorten?

1884	Geboorte
1923-1926	Voorzitter LVV
1936	Senator
1939	Minister Openbare Werken en Opslorping Werkloosheid
1940	Minister van Binnenlandse Zaken
1943	Arrestatie
1945	Overlijden in Bergen-Belsen
1951	Herbegraven in Lier

Na het succes van de Staten-Generaal van het LVV

Pleidooi voor een complexloos liberalisme

Lawrence Vanhove
Ondervoorzitter LVV

De analyse van Jan-Frederik Abbeloos in De Standaard (03/05) raakte een gevoelige snaar bij vele liberalen. Maar ze was terecht: de liberale partij mist vandaag een verhaal. Geen naam, geen slogan, maar een inhoudelijk project. De toekomst van het liberalisme ligt niet in een rebranding, maar in een herbronning. Die zal niet overhaast vanuit de partij gebeuren, maar ontspruiten uit een spontaan proces vanuit de liberale beweging.

Het liberale verhaal bestaat wél. Maar het is op dit moment op politiek vlak verdampt in jarenlange marketinglogica, oppervlakkige communicatie en electorale gymnastiek. De partij die van oudsher stond voor vrijheid en vooruitgang verloor zichzelf in feelgood-campagnes. Ze deed aan standpuntbepaling via pop polls. Ze gaf op aanraden van communicatie-experten de boodschap dat vrijheid vooral "geluk" moest betekenen. Maar

geluk is helemaal geen politieke maatstaf. Het is persoonlijk, ongrijpbaar en dus geen taak van de staat om te garanderen. De associatie van liberalisme met "optimistische mensen" was misleidend, gestoeld op een misverstand over wat optimisme volgens liberale denkers betekent.

Terug naar de kern

De kracht van het liberalisme ligt niet in zijn

erpakking, maar in zijn beginselen. In de overtuiging dat mensen beter worden van vrijheid. Dat pluralisme geen last is, maar een verrijking. Dat de overheid grenzen moet stellen waar zij de autonomie van de ander belemmert. En tegelijk: dat vrijheid verantwoordelijkheid inhoudt.

Wie enkel pleit voor "minder overheid" zonder te benoemen wat burgers zélf moeten opnemen, heeft het liberalisme niet begrepen. Liberalisme is geen ideologie van vrijblijvendheid. Het is een visie waarin vrijheid pas betekenis krijgt in een maatschappelijke context van betrokkenheid, initiatief en verantwoordelijkheid.

Daarom is het terecht dat oud-voorzitter Egbert Lachaert in De Standaard pleitte voor meer aandacht voor de civil society: de burgerlijke maatschappij, (niet-gesubsidieerde) non-profits, verenigingen, lokale initiatieven en

vrijwilligers die het sociaal weefsel van onze samenleving vormen. Die ruimte werd te lang ingenomen door een subsidie-afhankelijk middenveld, met een overheid die - als een Romeinse keizer - beslist welke projecten leven of sterven. Liberalen kunnen hier een alternatief formuleren: een samenleving waarin mensen verantwoordelijkheid opnemen, onafhankelijk van politiek toezicht.

Het liberale herbronningstraject moet ook een kerntakendebat omvatten. Niet alleen over de "size of government" (% van het BBP van het overheidsbeslag), maar ook over haar "scope" (in welke facetten van de samenleving de overheid actief is). Daarin kunnen liberalen het verschil maken. Politiek is in Vlaanderen vervlochten geraakt met zowat elk aspect van het maatschappelijk leven. De vraag is niet alleen hoeveel overheid we willen, maar vooral waar ze thuishoort; en bovenal waar niet.

Liberalen hebben geen enkele verplichting tegenover het status-quo. Ze hebben de vrijheid om 'out-of-the-box' te zoeken naar betere manieren om publieke doelen te bereiken. Fiscaliteit bijvoorbeeld, kan heroverwogen worden zonder vast te houden aan historische heilige huisjes. We hebben ideeën over fiscale hervorming, er is geen enkele noodzaak om vast te houden aan korte-termijn quick wins zoals flexijobs. Waar de overheid redistributief dient op te treden, hoe kan dat met zo min mogelijk structuren en bureaucratie, met zo weinig mogelijk negatieve neveneffecten? Ook fundamentele waarden zoals privacy en vrijemeningsuiting moeten herwaardering krijgen. Daar mag de liberale partij gerust opnieuw wat meer "zweppartij" worden, in plaats van te verwateren onder het mom van pragmatisme.

Het liberalisme staat vandaag haaks op de dominante tijdsgeest. Dat is geen zwakte, maar een troef. Tegen de stroom in varen is precies wat het partijpolitieke liberalisme weer aantrekkelijk zal maken. Een liberale partij moet niet meegaan met elke tendens in de samenleving. Ze moet durven kiezen voor privacy, ook als dat botst met veiligheidsnarratieven. Voor budgettaire orthodoxie, ook al kijkt men als eerste naar de overheid om ergens met financiële middelen in te springen. Voor vrijhandel, ook als protectionisme stemmen oplevert. Voor mensenrechten, ook als ze botsen met de zogenaamde volkswil.

Wees complexloos liberaal

Daarom pleit ik voor een complexloos liberalisme. Een liberalisme dat zich niet verontschuldigt voor zijn principes, maar ze consequent toepast. Geen lightversie van de ideeën van onze ideologische tegenstanders, maar eigen antwoorden. Ethisch én economisch. Menselijk én realistisch. Progressief en globaal waar het over mensenrechten gaat, terughoudend en lokaal waar de overheid zelf optreedt.

Steeds waakzaam over machtsconcentratie, of die nu van de staat, de markt of sociale media komt. De vermeende tegenstelling tussen stedelijk D66-liberalisme en plattelands VVD-liberalisme is vals. Liberalen delen meer dan ze beseffen. De ultieme consequentie van de liberale basisbeginselen is dat 'negatieve' vrijheidsinvulling zoals fundamentele rechten en de rechtstaat op een zo hoog mogelijk niveau en 'positieve' vrijheidsinvulling (emancipatie, activering, ... kortweg: beleid) zo dicht mogelijk bij de burger dienen plaats te vinden. Dat zorgt ervoor dat waar er mogelijks frictie zit binnen de partij vandaag, deze frictie geminimaliseerd kan worden. Een gedeelde en gezamenlijk uitgedragen inhoudelijke sokkel over de 'bovenlokale' beleidsniveaus laat dus ruimte voor lokale verschillen, zonder dat dit dissonantie teweegbrengt. Intern pluralisme wordt zo van een liability een asset.

Van ideeën naar keuzes

Een herbronningsoefening vraagt meer dan

denken: ze vereist inspanning. Congressen en visieteksten vanuit de brede liberale beweging kunnen uitmonden in een breed gedragen inhoudelijke basis. Maar op een bepaald moment moet de vertaalslag gebeuren, dat is dan de taak van de partij. Een coherent aanbod dat breekt met het status-quo, om mee naar de burger te trekken. Daar ligt de levensader van een vernieuwde partij. In duidelijke keuzes. In coherentie. In eenduidigheid richting burger.

Pas dan kan men geloofwaardig communiceren, en opnieuw enthousiasmeren. Pas dan loont het om een communiqué de wereld in te sturen. Pas dan heb je een verhaal. Op dat moment volgt een cruciaal punt: wie schaart zich erachter, en wie niet? Wie wil dit uitdragen, en wie kan zich er niet meer identificeren? De kar kan niet voor het paard gespannen worden: dit alles zal een resultaat zijn van een broodnodig rijpingsproces, geen geforceerd applauscongres op één zaterdagmiddag.

De tijd is nu

Het liberale verhaal is niet dood. Het is zoekende. En dat is een kans. Een kans om te stoppen met communicatiestijl nummer zoveel, maar te starten met een inhoudelijk project geworteld in overtuiging, niet in de drang om te besturen. Het liberalisme moet opnieuw durven consequent te zijn. Geen dogma's, maar als kader. Niet als lifestyle, maar als visie. Geen middenweg om het zichzelf gemakkelijk te maken, maar consequent met ruggengraat.

De heropstanding zal niet voortkomen uit rebranding, maar uit reflectie, debat en scherpe keuzes. En vooral: uit het vertrouwen dat onze beginselen meer dan ooit relevant zijn. De volgende verkiezingen zijn nog vier jaar weg. Gebruik die tijd. Niet om te wachten, maar om te bouwen.

Het liberalisme is links noch rechts. Maar het moet bovenal durven complexloos liberaal te zijn. Dat verhaal is er nog niet. Maar het kan - en moet - geschreven worden, door de brede liberale beweging.

Deze opinie werd geschreven naar aanleiding van de Staten-Generaal van het Vlaams liberalisme die op 13 mei 2025 door het Liberaal Vlaams Verbond werd georganiseerd. De visietekst die werd besproken en goedgekeurd is te vinden op www.hetvolksbelang.be (het nummer van mei 2025).

Lucienne Herman-Michielsens en de hervorming van het huwelijksrecht

Man en vrouw juridisch g

Stichtingsvergadering van de Federatie van Vlaamse PVV-Vrouwen. Lucienne Herman-Michielsens (voorzitster van de Vlaamse PVV-Vrouwen) (3de van rechts). 1978. (Liberas)

Zicht op enkele delegaties tijdens een bijeenkomst van de internationale vrouwenbeweging; Lucienne Herman-Michielsens eerste van links (1970-1980) (Liberas)

Mare Dermaux
Onderzoekster
bij Liberass

Lucienne Herman-Michielsens speelt een sleutelrol in de hervorming van het Belgische huwelijksvermogensrecht in 1976, waarmee ze een historische stap zet naar juridische gelijkheid tussen man en vrouw binnen het huwelijk. Vanuit haar functies als politica en voorzitter van de Liberale Vrouwenfederatie kan ze het thema van economische gelijkheid op de politieke agenda te zetten en vertalen naar wetgeving. Haar strategisch inzicht en blijvende inzet maken haar tot een onmisbare figuur in de modernisering van het familierecht in België.

Hoewel Lucienne Herman-Michielsens vooral bekend is als medegrondlegger van de abortuswet van 1990, wordt haar cruciale rol in de hervorming van het Belgische huwelijksvermogensrecht van 1976 vaak onderschat. Vanuit haar liberale overtuiging en via verschillende sleutelrollen – als voorzitter van de Liberale Vrouwenfederatie, adjunct-kabinetschef en senator – geeft zij op beslissende momenten richting aan de langzame maar ingrijpende modernisering van het familierecht in België.

In oktober 1976 wijst 'De Standaard' in zijn verslaggeving over de gewijzigde wet van het huwelijksvermogensrecht op een opmerkelijk gevolg: 'Gehuwde vrouw nu zelf aansprakelijk voor verkeersovertredingen'. Door de wet van 1976 is er niet langer sprake van de bepaling dat de echtgenoot burgerlijk aansprakelijk is voor de verkeersovertredingen van zijn echtgenote. Het huwelijksvermogensrecht regelt immers de vermogensrechten en -plichten van echtgenoten, inclusief de keuze tussen huwelijksvermogensstelsels. Vóór de herziening van 1976 beheert de man alle gemeenschappelijke goederen binnen een huwelijk.

Lucienne Herman-Michielsens aan het woord op het PVV-Congres. 26/10/1979-28/10/1979. (Liberas)

elijk

Juk van Napoleon

Tot ver in de 20ste eeuw is het Belgische huwelijksrecht gestoeld op de Napoleontische wetgeving van 1804. De gehuwde vrouw is juridisch ondergeschikt en handelingsonbekwaam. Hoewel de wet van 1958 formeel een einde maakt aan deze handelingsonbekwaamheid, blijft de echtgenoot tot 1976 het wettelijke hoofd van het gezin en beheerder van de gemeenschappelijke goederen. De vrijheid die vrouwen verkrijgen op papier, blijkt in de praktijk vaak onbestaand.

De eerste noemenswaardige poging tot hervorming komt er dankzij de liberale senator Georgette Ciselet. Zij dient reeds in 1946 en 1947 wetsvoorstellen in en geeft zo de aanzet tot decennialang parlementair werk. Pas onder liberaal minister Albert Lilar komt er in 1958 een eerste hervormingswet, gestoeld op het voorstel van Ciselet, maar dus met een beperkte impact.

Hefboom

Lucienne Herman-Michielsens begrijpt als

geen ander dat juridische hervorming ook mentale verandering vereist. Ze gebruikt verschillende strategieën om het dossier van het huwelijksvermogensrecht op de politieke agenda te krijgen. Via haar leiderschap in de Liberale Vrouwenfederatie – vanaf 1970 nationaal voorzitter, later oprichtster van de Vlaamse vleugel – bouwt ze aan een netwerk van geëngageerde vrouwen binnen en buiten de partij. Onder haar impuls krijgt het thema van economische gelijkheid tussen man en vrouw een prominente plaats op het ethisch congres van de PVV in Blankenberge (1972). Ze pleit daar voor een gemengd stelsel met scheiding van goederen en gezamenlijke verwerving binnen het huwelijk.

Wanneer PVV-voorzitter Willy De Clercq haar datzelfde jaar vraagt de conclusies van dit congres aan te leveren voor de regeringsverklaring van de nieuwe regering-Leburton, ziet Herman-Michielsens haar voorstellen onverwacht snel een politieke vertaling krijgen. 'Dat moment heeft mijn leven bepaald,' zal ze daarover later zeggen.

Architect

Een zichtbare rol op partijcongressen is niet voldoende. In 1973 bekleedt Herman-Michielsens een tweede strategische positie als adjunct-kabinetschef van de liberale minister van Justitie Herman Vanderpoorten, met het Statuut van de Vrouw als bevoegdheid. In deze functie verbindt ze kabinet en parlement en loodst ze het wetsontwerp over het nieuwe huwelijksvermogensrecht door moeizame commissiebesprekingen.

Als voorzitter van het Belgisch Comité voor het Internationale Jaar van de Vrouw (1975) en als lid van de VN-Commissie voor het Statuut

van de Vrouw, maakt Herman-Michielsens duidelijk dat economische autonomie het fundament is van gelijkheid. Ze verzet zich tegen conservatieve notarissen en mannelijke tegenstanders die menen dat 'een lichaam met twee hoofden niet kan leven'.

Lucienne Herman-Michielsens kan met de Commissie van Justitie een wetsvoorstel op tafel leggen en met de wet van 14 juli 1976 haar slag binnen halen. Dit betekent een historische breuk: voortaan staan man en vrouw juridisch gelijk binnen het huwelijk. Elke echtgenoot krijgt beslissingsrecht over het gemeenschappelijk vermogen. Een vrouw mag nu zelfstandig een bankrekening openen of de gezinswoning verkopen.

Verderzetting als senator

Ook in haar derde strategische functie als gecoöpteerd senator vanaf 1977 blijft ze onvermoeibaar ijveren voor verdere hervormingen: gelijke huwelijksleeftijd, bescherming van de langstlevende echtgenoot en modernisering van het naamrecht. In 1986 stelt Herman-Michielsens wijzigingen voor op de wet van 1976 om meer transparantie en rechtszekerheid te creëren rond huwelijkscontracten.

Een actuele erfenis

Lucienne Herman-Michielsens beschouwt het familierecht nooit als een louter technisch dossier. Voor haar staat het symbool voor sociale rechtvaardigheid. Ze is geen radicale activist, maar een bruggenbouwer die via geduld en strategisch inzicht blijvende veranderingen weet te realiseren. Ze werkte in het spoor van pioniers als Georgette Ciselet en kan via sleutelfuncties echte wetgeving afdwingen. 'Qu'il était un féministe malgré lui,' zei ze ooit glimlachend over minister van Justitie Vanderpoorten – maar net dankzij zijn vertrouwen in haar kan er veel gerealiseerd worden.

Haar levenslange inzet toont aan hoe belangrijk liberale vrouwen zijn geweest voor het uitwerken van een rechtvaardige samenleving. In haar eigen woorden: 'één van de hoekstenen voor een rechtvaardige handelswijze tegenover de vrouw is een herziening van het huwelijksgoederenrecht.' De hervorming van 1976 legt de basis voor het moderne Belgische huwelijksrecht. Recente aanpassingen, zoals de wet van 2018 die meer bescherming biedt aan de economisch zwakkere echtgenoot, bouwen verder op het werk dat Herman-Michielsens initieerde. Ze overlijdt in 1995, maar haar visie op individuele vrijheid en gelijkheid binnen het huwelijk blijft onverminderd actueel.

Tekening van Georgette Ciselet op de voorpagina van Pourquoi Pas? 28/01/1949. (Liberas)

Wat bezielt die Duitsers toch? Hebben ze tachtig jaar geleefd als meest gekoesterde Europese burgers, met de nadruk op vredeswil en diplomatieke bescheidenheid, staan ze opnieuw als haantje de voorste klaar om de krijgstrom te roeren?

De heropbouw van *Germania?*

Lukas De Vos

De vredesgedachte - stoelend op het moeizaam maar gemeend schuld bewustzijn over de nazistische uitbreidingsoorlog, de onmenselijke vervolgingen van tegenstanders, de uitroeiing van minderheden - is met één zwiep van de agenda geveegd. Stoot een ezel zich nooit tweemaal aan dezelfde steen?

Dracula

Je zou gaan denken van wel. Dat er een ongezonde tendens van etnisch nationalisme (destijds rassenleer genoemd) al jaren aan het broeden is, is een open deur intrappen. Dat de roep om autoritaire structuren en de bedrieglijke belofte van "eigen volk eerst" als een zandstorm door ons werelddeel snijdt, is onmiskenbaar. Uiterst rechts is uit het graf van Dracula opgestaan en bedreigt de liberale democratie. In Zweden, Finland, Denemarken, Italië, Roemenië, Bulgarije, Slowakije, Oostenrijk, Polen, Spanje en ja ook Nederland, Frankrijk en nu zelfs Duitsland, is het gevaar virulent. De afkeer van inwijkelingen, van overlegeconomie, van scheiding der machten, van zorg voor zwakkeren, verwasemt genadeloos wat vroeger heette het Rijnlandmodel. De VS hebben er de stekker uitgetrokken.

Pruisen

Het Wilhelminische tijdvak teerde op het ongeziene succes van de Pruisische machtsuitbreiding. De vrijzinnige maar autoritaire Rijkskanselier Bismarck - die katholieken en arbeiders op stang joeg - werd na 20 jaar door Wilhelm II opzijgeschoven. Bismarck had na de industriële revolutie de 'Schutzzollpolitik' bedacht (het vandaag heel herkenbare protectionisme door hoge invoertarieven), maar kon niet verhinderen dat

De Duitse bondskanselier Friedrich Merz geeft de versterking van het Duitse leger de hoogste prioriteit.

zijn sociale tegemoetkomingen economische vertraging veroorzaakten. De hoogconjunctuur die na 1890 volgde werkte ook de uitbouw van een machtig leger en overbewapening in de hand. Krupp werd één van de meest gevraagde wapenleveranciers ter wereld. Het Frans revanchisme om het verlies van Elzas-Lotharingen (wat Bismarck eigenlijk niet wou) zou mee een 'casus belli' worden in 1914.

Schandelijk Verdrag

De verloren Groote Oorlog en het "schandelijke" Verdrag van Versailles had catastrofale gevolgen voor de Weimarrepubliek. Raisia Blommestein ziet in 'Het Spook van Weimar' (2022) eenzelfde verband: "De Kapp-Putsch was in zekere zin een direct gevolg van de Vrede van Versailles": gigantische herstelbetalingen nekten de staat, het verlies van alle kolonies sneed uitbreiding af, verplichte demilitarisering tot 100.000 manschappen zocht een uitweg in Freikorpsen en linkse coup pogingen zoals de Spartakusopstand van 1919. De Kapp-Putsch (genoemd naar het parlements lid dat aanstuurde op een antidemocratische staatsgreep) bracht bijna de verkozen regering ten val. De Marinebrigade van Hermann Ehrhardt slaagde erin Berlijn te bezetten in maart 1920, de regering vluchtte naar Dresden. Maar de coup mislukte door gebrek aan steun bij de bevolking, "in het gehele land, met uitzondering van Beieren, braken protesten uit tegen de putsch".

Net als vandaag maakten rechts

nationalistische paramilitaries de weg vrij voor een autoritaire machtsgreep die in 1933 de nazi's aan de macht bracht. De internationaal verboden wederopbouw van een eigen bewapening liep stuk op de armoede, het ressentiment, en de grote bedrijven. Kapitaal en techniek gingen voor op solidariteit, macht op ethiek. Zonder het geld en het management van banken en industrie zou Hitler er nooit in geslaagd zijn een tweede wereldbrand uit te lokken.

Ommezwaai in Berlijn

Vakkennis zonder morele ondersteuning, het is de blauwdruk van Duitsland vandaag. Was uittredend kanselier Olaf Scholz (SPD) nog begaan met de voortzetting van Angela Merckels liberale migratiepolitiek, bleef hij afzijdig van openlijke steun voor strijdende oorlogslanden als Oekraïne of Israël, hield hij nog vast aan het strakke economisch 'dictum' van begrotingsdiscipline, dan heeft de overwinning van het CDU (eerder een machtspartij dan een christendemocratisch bolwerk) en de radicaal-rechtse AfD de ommezwaai van Berlijn in ijtempo gerealiseerd. Alle frustraties van het oorlogsleed zijn overboord gegooid, en maken plaats voor nationale ambitie.

De Duitse greep op de Europese Unie is niet alleen een reddingsoperatie voor Frankrijk, maar vooral een aanspraak op internationaal gewicht. Berlijn is gezwicht voor de spoken uit het verleden. Eigenlijk is het al begonnen met de sluipende 'Einzelgang' in de Unie.

Herhaaldelijk gingen eigen sectoren voor op het algemeen belang. Met name de auto-industrie – nu gevisieerd door Trump – heeft jarenlang de overstap naar elektrische of waterstofaangedreven wagens gesaboteerd. Steeds opnieuw slaagde de lobby erin om klimaatvriendelijke beperkingen (uitstoot, snelheid, taksen) uit te stellen of af te voeren. Met name de energievoorziening bleef bijzonder afhankelijk van Rusland (Nord Stream), wat de steun aan Oekraïne (nu de grootste van de hele EU) met geven en inhouden weinig effectief maakte. Met name de fiscale hardvochtigheid tegenover zwakkere lidstaten na de bankencrisis (2008) en Covid (2022) haalde de strop van hun herstel onverantwoord aan. Tegelijk kreeg Duitsland steeds meer invloedrijke posities toebedeeld: Ursula von der Leyen als (herkozen) Commissievoorzitster, Manfred Weber als voorzitter van de grootste fractie in het Europees Parlement (EVP), David McAllister (EVP) leidt er de invloedrijke commissie van buitenlandse zaken.

"They're back"

De uitdagingen voor kanselier Merz zelf zijn niet min, zijn ambities even hoog als zijn lengte (1,98 meter). Ondanks de beledigingen onder Merkel, die hem ongeschikt vond als partijleider, en zijn 'déconfiture' bij zijn aanstelling als eerste kanselier die pas in een tweede ronde de meerderheid verwierf in de Bondsdag, houdt hij er een hoog tempo op na. In zijn regeringsverklaring gaf hij de versterking van het leger de "hoogste prioriteit". Door het loslaten van het Europees vastgelegd schuldenplafond (60 % BBP) kan hij leningen aangaan en honderden miljarden pompen in bewapening en het aantal soldaten uitbreiden tot 460.000. "They're back", schreef

Het Duitse leger moet het sterkste van Europa worden.

'The Economist'.

Bouwt Merz straks Berlijn weer om in Albert Speers nieuw Germania? De samenwerking met Frankrijk (meteen Merz' eerste buitenlandse reis) moet leiden tot bijkomende hulp onder de atoomparaplus van Parijs. Elke schroom is afgelegd. Hij haalde fel uit naar Moskou, hij staat volledig achter Zelenski. Merz wil zich duidelijk opwerpen als de sterke man van Europa. Dat kan leiden tot steeds minder inspraak van de kleinere lidstaten, en een triumviraat dat de koers bepaalt: Duitsland, Polen, Frankrijk. Wellicht zal hij niet vies zijn om daarvoor ook een beroep te doen op stemmen van uiterst rechts als de nood aan de man komt. Voorlopig volgt hij wel de waarschuwing van de Duitse Inlichtingendienst om de uiterst rechtse partij AfD als bedreiging voor de democratie af te houden. De uittrekkende socialistische minister van buitenlandse zaken, Nancy

Faeser, beaamt de mogelijke uitbanning van AfD, omdat die "bevolkingsgroepen discrimineert en inwijkelingen behandelt als tweederangsburgers". Haar opvolger, Johann Wadephul (CDU), is als rechtskundige én reservist van het leger niet van zins die stelling te ontkrachten, zeker omdat twee andere zwaargewichten van de coalitiepartner op zijn vingers kijken: de enige overlevende SPD'er uit het kabinet Scholz, Boris Pistorius, die opnieuw op landsverdediging zit en nu al zijn budget wil verhogen van 52 naar 63 miljard; en vooral vicekanselier Lars Klingbeil die over financiën gaat. Hij krijgt al de beschikking over 500 miljard extra die naar legeruitgaven en lastenverlagingen voor minder begoeden kunnen gaan.

De door de wapenlobby aangehitte angstpsychose en de onderdanigheid tegenover Trump, vooral van diens NAVO-handpop Marc Rutte ("der Mann ohne Eigenschaften") maken een verplichte uitgave van 5 % BBP voor "defensie" - eerder aanvalskracht - tot een mantra die elke bevraging wegvoert. Zelfs premier De Wever haalt bakzeil: "Een bittere pil, maar het is onze plicht". Giftig commentaar van 'De Standaard': "Van 'compleet crazy' tot 'het kan niet anders'". Maar militarisering is een groter gevaar voor de democratie dan angst.

Bezoedeling

Het blijft wel een open vraag of er in Berlijn een zelfde eensgezindheid bestaat als die Bismarck kreeg. Elias Canetti hield het Duitsland voor in 'Massa und Macht' (1960): "Bürger, Bauern, Arbeiter, Gelehrte, Katholiken, Protestanten, Bayern, Preußen, alle sahen in der Armee das Sinnbild der Nation". De bezoedeling in de Nazitijd valt evenwel moeilijk weg te denken.

Tijdens de gesprekken van de Groep van Zeven in Canada werden de banden tussen Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië aangehaald.

Het Willemsfonds, samen sterke verhalen maken

Wie zijn we?

Hou je van vrijheid? Ben je nieuwsgierig, onbevangen en kritisch? Wil je samen met anderen cultuur in de ruimste zin van het woord ervaren? Dan is het Willemsfonds iets voor jou!

We zijn een sociaal-culturele vrijwilligersorganisatie, genoemd naar Jan Frans Willems, met een missie en vooral: met een hart voor de Nederlandse taal. Het Willemsfonds is een ontmoetingsplaats waar je geniet van cultuur in de ruimste zin van het woord. Jaarlijks organiseren onze meer dan 500 vrijwilligers zo'n 1.500 culturele activiteiten.

Wat doen we?

Van museumbezoeken tot schrijfwedstrijden, van culturele reizen naar de Elzas en New York tot debatavonden en boekvoorstellingen, samen naar de opera of een jazzconcert of een bezoek achter de schermen van Opera Ballet Vlaanderen, van fotografiwedstrijden en culturele fietstochten tot lezingen over euthanasie en Adolphe Sax. En nog zo veel meer. Ontdek het zelf op de website www.willemsfonds.be

Waar vind je ons?

Van Avelgem tot Zonhoven en van Lint tot Zaventem: het Willemsfonds is aanwezig. In totaal zijn er zo'n 75 afdelingen actief verspreid over Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Lid worden?

Overtuigd? Stort jouw lidmaatschapsbijdrage (€ 15 per jaar als individueel lid, € 3 extra per bijkomend gezinslid) op rekeningnummer BE39-0010-2817-2819 van Willemsfonds vzw, met als mededeling 'lid website - voornaam achternaam'. Je bent 30 jaar of jonger? Je hoeft je alleen online aan te melden via willemsfonds.be en je kan gratis lid worden. En je krijgt dat Rechtuit, het ledenblad van het Willemsfonds. Het verschijnt viermaal per jaar in maart, juni, september en december.

© Meer info op www.willemsfonds.be

Tel.: 09 224 10 75 - Mail: info@willemsfonds.be

Adres: Willemsfonds, Vrijdagmarkt 24, 9000 Gent.

Jan Frans Willems

Toen hij op 11 maart 1793 in Boechout geboren werd, wist nog niemand dat deze man zijn naam zou lenen aan het eerste Vlaamse cultuurfonds: het Willemsfonds.

Alhoewel, we hadden het misschien kunnen zien aankomen. Als jonge schrijver publiceert hij vaak polemische stukken waarin hij het opneemt voor het behoud en de ontwikkeling van het Nederlandse taal- en volksbewustzijn. In die tijd was Vlaanderen nog ingelijfd bij Frankrijk. Het Nederlands kon dus wel een extra duwtje gebruiken.

Na de overwinning op Napoleon in Waterloo (1815), vindt hij dat de natuurlijke bestemming van Vlaanderen in een nauwere aansluiting bij het Noorden ligt. Hij droomt van de herenigde Nederlanden als een welvarende staat waar het Nederlands als moedertaal erkend is en als bestuurs taal geldt. Een staat met grote economische mogelijkheden in de wereld, met meer begrip tussen katholieken en protestanten, met beter onderwijs voor iedereen en met voldoende aandacht voor kunst en cultuur. Want Vlaanderen is te lang bestuurd vanuit het buitenland. De lagere standen zijn analfabeet en onmondig en de hogere burgerij, de middenstand, het onderwijs, het gerecht en het bestuur zijn grondig verfranst.

Vanaf de onafhankelijkheid van België trekt hij zich meer terug in zijn studeerkamer. De Belgische staat werd vanaf dan (1830) eentalig Frans, aangezien de heersende klasse zowel in Vlaanderen als Wallonië deze taal sprak. Zo kwam er een trage, maar gestage verfransing van het openbare leven in Vlaanderen op gang. Jan Frans Willems ontwikkelt initiatieven die de heropbloei van de Nederlandse taal en cultuur bevorderen. Zijn aandacht gaat vooral uit naar de uitbouw van zijn bibliotheek, het verzamelen van oude liederen, het uitwerken van een eenvormige spelling, het publiceren van moderne bewerkingen van Middeleeuwse teksten en de uitgave van zijn tijdschrift 'Belgisch Museum'.

Daardoor oogst Jan Frans Willems ook erkenning in het buitenland. In België wordt hij intussen door velen beschouwd als de vader van de Vlaamse Beweging. Hij sterft op 24 juni 1846 in Gent. Zijn werk wordt vanaf 1851 voortgezet door het Willemsfonds: daarmee het eerste cultuurfonds van Vlaanderen.

Jan Frans Willems
(©liberas)

